

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXXIV. ÉVF. 1942.

JANUÁR—FEBRUÁR

1. FÜZET.

Hit, vallás, egyház.*

Most kérdezhetné valaki, hogyha az elmondottak** képezik a hit eredetét, mi az, amit ez nekünk ad, miben áll a hit tartalma. A felelet az, hogy adja a megnyugvást arra a nyugtalanságra, ami lelkünket a kézzel fogható világon túli kérdések felé hajtja. Megnyugvást ad egy képben, amely kép felöleli a mi köznapi világunkat és ezt behelyezi egy nagy képbe, ami átöleli az egész világot. Itt helyet kapunk, és bár a világmindenséghez képest kicsinyek vagyunk, kicsinységünk dacára is jelentőséget nyerünk. Jelentőségünk oly nagy, hogy közvetlen kapcsolatba lépünk a legfőbb élet forrásával, de alá is leszünk rendelve; alárendeltségünk azonban egyszersmind gondoskodás is rólunk. Alá leszünk rendelve és mégis felelősek vagyunk. Kicsinyek vagyunk, de egy végtelenbe jutó fejlődési lehetőség áll előttünk. Sok mindent mondhatnék még így és mégsem fejteném ki eléggé. De nem is ez a szóban való kifejtés a fontos, hanem mindennek a megérzése. Mindennek a megérzése egy érzelemben nyilvánul meg, amely érzelmenek nincsen szüksége szavakra, amelyik önmagának világos, érthető és elég. Innen a nagy elhivatottak belső lelki nyugalma és innen van az, amit Buddha képeken látunk és amiről csodálatosan nyilatkoznak azok az utazók, akik ezeket a Buddha-szobrokat a magok természetes nagyságukban látták, hogy azokon a belső lelki nyugalom és belső lelki boldogság csodálatos, sugárzó derűje ül. Tehát az eredmény egy megnyugtató, boldogító, felemelő érzélem. Ennek az érzelmenek nagy gyakorlati jelentősége van,

* Szerző előadta a Dávid Ferenc Egylet 1941. okt. 24-én tartott előadó ülésén.

** Lásd: Keresztény magvető, LXXIII. évf. 1941. 235.

mert ez döntően befolyásolja mindenféle gyakorlati ténykedésünket. Itt van az a pont, amikor a szellemi és lelki úrrá lesz az éniünkön keresztül az anyagi felett.

Hogy micsoda a mi éniünkben az anyagi és szellemi kapcsolatának mechanizmusa, nem tudjuk, de szerény véleményem szerint bele kell nyugodnunk abba, hogy a létnek egyes kérdései örökre zárva maradnak értelmünk előtt. Ebbe bele kell nyugodnunk és nem is olyan nehéz belenyugodnunk, mert az egyik oldalon az érzéseink, az érzelmeink vannak, mint átél, átérzett hangulatok, amelyek már nem kívánnak további magyarázatot, amelyek magukban a végső megnyugvást jelentik; másfelől a gyakorlati cselekedeteink vannak, amelyek ezen hangulatoknak, érzelmeknek tüzeiből, hullámaiból születtek, amelyek mintegy megvalósítását képezik annak a lelki állapotnak, amit összefoglaló szóval hitnek nevezünk. Itt a szavak csak jelölnek valamit, aminek tartalmát minden „én“, minden egyén a saját lelkének hullámozásaiból adja. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ezek a szavak, amelyek a léleknek hitéleti rezdüléseit jelölik, nem olyan kézzel foghatóak, mint az anyagi tárgyak jelzésére szolgáló nevek. Itt a szószerinti egyértelműség megszűnik és helyére lép a jellegbeli egyértelműség, amelyik tele van gazdag egyéni színeződéssel. A lelki élet szavainak tartalmát egyénenként önmagunkban kell fokozatosan kifejlesztelnünk, mintegy azokba kell elraktározunk egyéni érzelmeinknek tudatosított képét, tüztét.

Visszatérve tehát a hit fogalmához, erre is állanak a fenti megjegyzések. A múlt előadásban fel is soroltam, hogy a történelmi idők a legkülönbözőbb theismusokat termelték ki. A történelmi képek végső kialakulásában egyik fontos mozzanat vagy tényező tisztán didaktikai jellegű. Amint a múltkor említettem, egyes kiváló vallásos zsenik képeznek csak nagyvonalú, átfogó jellegű lelki képeket kitermelni, amelyek a lelkünket kielégítik. Az a kérdés, hogy milyen kép az, amit az emberek könnyen megértenek és elképzelnek, és hogy az átlagemberek miképpen jutnak ehhez a képhez. Tanítani kell őket, rá kell nevelni őket erre. Ennek pedig olyan lélektani feltételei vannak, ami a tömeg lelkiségében, értelmi fejlettségében, fantáziájában és nyilván lokális életviszonyaiban is adva vannak. Az egy ember szülte képét vagy megsejtést részletezni kellett szóban,

szemléletessé kellett tenni részben szóban, részben tárgyilag és egységessé kellett tenni. Az egyéni hitből társadalmi kérdés lesz. Így lett az egyéni hitből a tömegmozgalomban vallás.

Ennél a folyamatnál pedig egy fontos dologra, vagy fontos kérdésre akarok rámutatni. Miképpen lehet az, hogy egyes magasabbrendű, kereső lelkek extatikus pillanatainak megsejtései tömegtulajdonokká legyenek és pedig olyan tömegnél, amelyik lelkileg nem képes ezekre a megsejtésekre. Ennek a módja nagy vonalakban a következő: Bár a tömeg egyéneinek a lelke kisebb képességű, mégis él azokban egészen homályos, bizonytalan formában egy homályos törekvés érzésében — im dunklen Drange — a magasabbrendűnek a sejtése, hiszen — mint a múltkor láttuk, — természeti adottságról van szó. A megértésre a dispositio ott van a lelkekben. Tehát csak aról van szó, hogy ez a dispositio hitérzelmekké tudatosuljon. Ennek a tudatosulásnak, a homályos sejtések megvilágosodásának legegyszerűsebb megindítója egy emelkedett, hívó léleknek a látása. Mikor pedig megjelenik előtte egy ilyen prófétaszerű lélek, a maga egyszerűségében, de az ő megvilágosultságának megejtő hatása alatt, az ő teljes testi és lelki odaadottságában egy nem köznapi eszmének, akkor a tömeg érzi, hogy itt van előtte megtestesülve az, amiről ő csak öntudatlanul sejtette azt, hogy van. Tehát a meghatott lélek testi megjelenésének hatására tudatosul benne és egyszersmind testi formát ölt előtte az ő homályos lelkisége. Komplikált kölcsönhatásról van szó, ennek a sokrétű kölcsönhatásnak egyik döntő tényezője azonban egy meghatódott léleknek a testiség felett való úrrá levése, tehát az emelkedett lelkiségnek testileg, tehát láthatólag való megjelenése is. Álpróféták is vannak és voltak, de ezek nem nagyon hosszú életűek. A próféta tanít — úgy látszik, hogy ez is hozzátartozik a hitbeli megvilágosodott lélek természetéhez, hogy úgy érzi, hogy az ő világosságát át kell adnia más lelkeknek is — tehát ő tanít és a tanítása szintén szemléletes kell, hogy legyen, mert a tömeg csak szemléletes képeket ért meg. A szemléletes képek pedig a tér-idő-substancia világából vannak véve. Gondoljunk csak a jézusi példázatokra. Az anyagszerű vagy anyagi világból vett képek szellemi, lelki tartalmat közvetítenek. Az emberek lelkében azonban ez a kétféle világ homályosan összevegyül. Gyakori eset, hogy a szellemi dolog

is anyagián él az emberek képzeletében, az anyagi kép szellemi tartalmat világosít meg és közvetít. Csak a bölcséletileg magas képzettségű embereknél várható, hogy a kategóriák, az anyag és szellem külön maradnak, amint a régi hindú irodalomban látható. Azonban lélek és lélek kölcsönhatása ma is megvan és ugyanilyenszerű. Csak szóval meggyőzni nehéz, de a kétkedőt megerősíti egy másik felvilágosultnak a látása. Nemcsak vallásos hitbéli dolgokra lehet ezt alkalmazni. Minden szellemi és leki dolognál így van ez. Elkezdve onnan, hogy nagyon megnyugtató a lelküket, ha meg vannak velünk elégedve; jól esik ha dicsérnek; ifjú korunkban roppant erőtényező a további munkánkban, ha kisebb erőfeszítéseink elismerést érdemelnek ki és így tovább. Vagy más példa: Veszünk egy festményt, amit szépnek tartottunk; jól esik, ha találunk valakit, aki azt szintén szépnek találja vagy pedig lehangol, ha az ellenkezője történik. Miért van ez így? Mert a lelkiek területén nincsen egyértelmű igazság, sokféle lehetőség van, nehéz tehát a jobbnak a bizonyossága. Egy másik lélek, amelyik ugyanezen a véleményen van, már nagy megnyugvást jelent. És ugyanez áll minden művészire is.

Mikor tehát egy egyéni hit érzelmeit egy másiknak elmondjuk, mikor őt arra tanítani akarjuk, ilyen szemléletes szavakba, képekbe keil foglalnunk érzéseinket. A cél: a másikban ugyanilyen érzések keltése, de ezt csak a másik tudja megtenni, amikor a szavakat visszafordítja érzésekké. Általában tehát: lelkiiséget, lelki hangulatokat a szemléletes világ szavaival festünk, írunk le, vázolunk és lelkek fordítják ezt vissza a lelkiség területére és ott lesz belőle érzélem, érzelmi hangulat, átélés, végső fokon lelki valóság. Ez a visszafordítás függ az illető értelmi és lelki képzettségétől. Így lesz a hitből vallás és akik megpróbálják a magasabb eszméket újra és újra hangsúlyozni, a tömegeket erre a magasabb lelkiségre nevelni, azok a vallássá lett hitnek a papjai. Az egyéni hitből itt általános emberi probléma lesz, gyakorlati kivitelében pedig confessio vagy vallás.

Mindenféle hitágazat vagy vallásnak a papjai — legyen az brahmán, legyen az buddhista, mohamedán dervis, vagy keresztény főpap, — szóval minden vallásnak az ápolói tudják ezt évezredek óta és törekszenek ezt az érzelmi gazdagságot, az ér-

zelmeknek ezt a hittel nüanszirozott sokaságát kitermelni bennünk. Így jutunk el a nevelés, és pedig a hívésre való ránevelés kérdéséhez. Tehát arról van szó, hogy valakiben lassan kifejlesztődjék a készség eljutni ehhez az érzelmhez, jobban mondva ebbe az érzelmi állapotba. A képesség valójában a lényünkben van, de annak a gyakorlati kifejlése hosszabb folyamatból áll. Úgy látszik, hogy ezen érzelmi állapot természetéhez tartozik, hogy akik a saját maguk erejéből eljutottak ide, hívatásuknak, kötelességüknek érzik azt, hogy másokat is segítsenek ide. És így indul meg a tanítás. A tanítás hatására — és itt a személyes közvetlen hatás a legfontosabb — a kezdő lélek apró érzelmi hullámlásokon keresztül fokozatosan fejlődik és mintegy kitárul a lelke. Fokozatosan gazdagodik érzelmeiben, átélőképességeiben. Nem lehet mást mondani, mint azt, hogy a lélekben ott levő, szunnyadó képességek lassanként kifejlődnek. A belső lelki hangulatok kezdődnek a legegyszerűbb életbenyomásokból és ezekhez járulván a tanítás világosító, melegítő, lelkesítő hatása, mind gazdagabb, nemesebb, mélyebb hangulati átélésekre lesz a léleknek képessége és ezek folytán ezekben része is. Ezért kezdődik a vallásos nevelés a gyermekkorban, amikor a szív még üres, de fogékony, amikor a szívnek még energiái vannak, amelyek élményeket keresnek.

És el kell fogadnunk, mint tapasztalatot, hogy egy-egy vallásnak nevezett eszmei körnek meg van az a maga szervessége, hogy együtt egyönmagában kielégítő, megnyugtató, felemelő, sőt holdogító hangulatot adnak, amiben jól érezzük magunkat, de a tulajdonságához tartozik az is, hogy az egyik eszmeikörből nem tudunk átmenni a másikba. Bár érdeklődünk a buddhista tanok iránt, de nem tudunk egy buddhista érzelmeibe beleringatózni. Ugyanígy van ez különösen bármely két hit, két vallás között. Sőt már a kereszténységen belül is magvan ez. Úgy látszik, hogy vannak mélyebb lelki adottságok, amelyek ezt a szétválasztást létrehozzák. Én azt hiszem, hogy ez a szétválasztó elem a hit érzelmi részének az összefonódása értelmi elemekkel. Az értelem világában kézzelfogható egyszerűségek vannak. Az értelem világában egyértelműség van. Az értelem világában nem tudunk ellentmondásokat elviselni. Minden hitféleség keresi a kézzelfogható világ földöntúli alapjait. Tehát összekapcsol anyagit és szellemi, jelent, múltat és jövőt; vé-

gest és végtelent. A lélek az, ami a kettőt együtt egy egységnek látja. Egyik oldalon ott van a kézzelfoghatóság, a másik oldalon ott van a csak sejtések ezernyi sokfélesége és a kettőnek mégis egy ellentmondás nélküli rendszert kell alkotnia. Mert ebben van a megnyugtató. Természetes tehát, hogy egy hitágazat elemei nem vihető bele egy másiknak a világába. Mindenféle vallás tudósainál, teológusainál, jóghijainál vagy bráhmánjainál és sámánjainál évezredek alatt az itt vázolt gondolatkörnek nagy tudománya raktározódott el. Az emberi elme és szív legjobb erőfeszítései vannak itt felhalmozva. Ezért konzervatív minden hitirány kútfőinek a védőserege.

▲ hitre való ránevelésnél sok munka adódik, részint elvi jelentőségű és részint gyakorlati. Az elvi munka a tanítandó hitelvek megállapítása, végső fokon az eszme szóba foglалása. Itt nem lehetett az egyéni beállításnak korlátlan teret engedni. Azután a gyakorlati tanításnál vannak mesterségbeli készségek, amit nem könnyű megszerezni. Mindkét irányú munkát csak olyan emberek végezhetik, akiknek az életük ebben folyik le, akik nagyrészt meg vannak kímélve az élet köznapi gondjaitól. Hiszen csak így képezhetik és fejleszthetik lelküket arra a fokra, hogy feladatuknak lelki tartalom szerint is meg tudjanak felelni. Erre a célra tehát anyagi eszközök is kellenek: ezt csak a közösség állíthatja elő. Tehát megindul a hívők között egy szervezet a fent vázolt cél elérésére.

És így alakultak ki az egyházak. Természetesen, amint minden történelmi képződmény rétegről-rétegre fejlődik és tartalmaz sok salakot is éppúgy, mint a sóbányák sója évezredek tengereinek sóját adja kis tökéletes kristályokban, de a kristályok között ott van a tengerbe hullott por és egyéb hordalék is. Éppen így vagyunk az egyházakkal és az egyházak szentesített hitével is. Egységes hitkeret — amit nálunk Credo-nak neveznek — van az eszmei oldalon és a gyakorlati oldalon az egyház, mint gyakorlati intézmény. Egy hitirány keretében megnyugvást találni és emelkedett lélekhez jutni — amint említettem — nevelés és magasabb fokon önnevelés dolga. Ezt végezi az egyház. De mint minden gyakorlati dolognak, ennek is megvannak a maga anyagi feltételei. Az egyházak tehát a hiteszmék megvalósítására törekvő gyakorlati szervezetek. Éppen úgy amint lelki életünk kifejlésének feltétele testünknek jó egész-

ségben való tartása, az egyházak eszmei feladatainak elvégzésére megvannak annak anyagi feltételei. Az egyházak tehát az egyik oldalon a szellemben gyökereznek, a másik oldalon a tisztán anyagiba torkollanak bele. Szellemi és anyagi kapcsolódik itt is össze és az anyagszerűvel velejár a megkötöttség, a végesség, a határozottság, stb. Fentebb említettem, hogy egy hitirányban érzelmi és értelmi elemek egy harmónikus rendszert alkotnak és ennek éppen a harmónikusságában van a megnyugtató volta. Az egyház tanít, ez csak szavak által lehetséges, tehát neki szavakba kell foglalnia a tanítását. Tanít érzelmet és értelmet. Az értelmi dolog könnyű, az magyarázható; az érzelmi rész nehezebb, lassúbb, kevésbé megfogható. A tanítást az ifjaknak kezdjük, de csak az öregeknek van egy nagy érzelmi kincsük, csak nekik van nagy élettapasztalatuk, ami őket fogékonyra teszi az anyagon túli dolgokra is. És így alakul ki az, hogy a tanításokban néha túlteng az értelmi elem. De még ahol ez nem is így van, itt is kiindulva abból az ösztönszerű megérzésből, hogy csak az anyagi világban van fogalmi egyértelműség, alakultak ki a nagy alaphizonyítékok, így pl. — a legfőbb szellem — az Isten létének bizonyítására. Ez nemcsak a kereszténységben van így. Már a régi hindúknál egész rendszerek voltak és Buddhának egyik ifjúkori tette volt, hogy megcáfolta a személyes isten lételének akkor divatos tíz bizonyítékát. Ez pedig jóval a kereszténység előtt történt. Én csak rá akarok mutatni az én elméleti körvonalaim keretében ezen általános jellegére a hitéletnek. A régi hindú életben voltak bölcséleti irányok, — régebben hit és bölcsélet egy kézben egyesült és természetesen egy volt minden más tudományokkal, — amelyek türelmesek voltak a legmagasabb fokon a különböző nézetekkel szemben és a legfőbb magán-való taglalásánál megállottak, azt nem taglalták, ezzel jelezni akarván, hogy azt hallgatással, csak a szívünkkel, lelkünkkel érezhetjük és ismerhetjük meg. Egy másik irány az isteni kijelentéshez folyamodott, mint végső fórumhoz. Ez is teljesen megnyugtató és ha nem akarunk vitába szállani senkivel, mondhatjuk azt is, hogy az ember Krisztus kijelentései így is felfoghatók. Csak a lelki élményeink és emelkedett hangulatainkból születik meg egy magas, abszolút, minden emberi hibától mentes léleknek az eszméje. Hogy ez az eszme bennünk megszülethetik, bizo-

nyítja az emberi léleknek és az istenségnek valami közösségét vagy egyszerűen az emberi léleknek isteni eredetét. Tehát egyes, csodálatos emberek lelkében olyan nagy lehet az isteni közelség, az isteni eredet, az isteninek az intenzitása, (az eddigiek után tudnunk kell, hogy minden ilyen fogalom leírása csak körülírás, csak jelzés lehet), hogy annak megsejtéseit, mint isteni kijelentéseket fogadhatjuk el. Tehát teljesen megnyugtató elméletet lehet felállítani a történelemből ismeretes egyes folyamatokra. Primitívebb fokon bálványokban kézzelfoghatóan a hívők elé tették az istent. Ez az eljárás törekedett a kérdést az értelem, sőt a szemlélet területére eltolni; nyilván abból a primitív lélektani meggyőződésből kiindulva, hogy a kézzelfoghatóság egyértelműen meggyőző is. Tehát itt lélektani, nevelési, örök szellemi és anyagi elemek összekeveredtek és az egyes vallások a történelmi időkön át a keveredésnek a legkülönbözőbb változatait mutatják. Hogy ellentmondások származhatnak — amint származtak is a történelem folyamán — az nemcsak érthető, de világos is. A lényeges az, hogy ez elmefuttatásból lássuk a szellemi vagy lelki eredetet, az összekapcsolódást az anyagi képekkel, esetleg anyaggal, hogy lássuk az egyházat, mint intézményt és a hitélet valódi helyét, az emberi szívet.

Ilyen módon nézve adolgot, nagy megértést kell tanúsítanunk minden hittel szemben. Kell éreznünk, hogy minden hitirányban a lélek ugyanazt keresi és ugyanazon szükségletére talált — bár más és más formában, — kielégítő feleletet. Nem az értelmi magyarázat a fontos, hiszen az nem ragadható egyenként ki a maga köréből, hanem a lelki megnyugvás fontos, amit az a hívőnek ad. Mindenik hit ugyanabban az irányban halad, ugyanazt a célt követi. Hogy más úton egy kissé, az a lényegből nem von le semmit. Ilyen módon nézve a dolgot, magától következik, hogy bizonyos érdeklődő szeretettel kell néznünk minden más hitet. Csak együttérző érdeklődést keltethet, ha tudjuk azt, hogy az az idegen hitbeli ugyanazon cél felé vágyódik és halad, mint mi, de más környezetből kiindulva, más úton. Mihelyt tudjuk, hogy a mélyebb lelki mozzanatokban egyezünk, már magától kicsirázik bizonyos testvéri együttérzés. — Az elválasztó érzések vagy tendenciák nyilvánvalóan az egyháznak, mint szervezetnek, anyagi jellegű olda-

láról származnak. Az anyaggal együttjár a kizárólagosság is. Ami az enyém, nem lehet a tied és fordítva. Az egyház időnként nagy hívő tömegek felett rendelkezett, sokszor kapcsolatba lépett politikai problémákkal, és így a viszonylatok ezerágú hálózatába került. Bár az eddigiek szerint világos, hogy az egyházak anyagi célja nem lehetett más, mint a hitélethez és hitbéli neveléshez szükséges anyagi alapok megteremtése, megérthetők a történelemből ismert jelenségek, különösen, ha hozzávesszük, hogy mindig emberek intézkedtek és az emberek egyéni felfogásának sokfélesége soha sem kapcsolható ki a dologból.

Az eredményünk tehát a következő: A hit gyökere a lelkünk adottságaiban van, a hit tartalma a lelkünk olyan neme-sebb érzelmi beállítottsága, ami egész gyakorlati életünket egy magasabb irányba vezeti. Mint társadalmi jelenség, a hit csak úgy tanítható, hogy bizonyos alapszerű elvek és szemléle-tek szóba vannak foglalva: ez a vallás. A vallás tanítása által egyéni hitre nevel az egyház, megszerezvén erre a nevelői mun-kára a szükséges anyagi feltételeket. Az egyház, mint szerve-zett, anyagi jelekkel körvonalazható intézmény, sok anyagi feladattal, de létezésének végső és lényeges célja lelki és szel-lemi. Az egyház élete tehát ilyen két területet kapcsol egybe.

Ezzel tulajdonképpen a tételmet elméletileg ki is fejtet-tem. Azonban minden elméletnek az a célja, hogy annak segít-ségével valamit megmagyarázzunk. Én itt egy példára akarom elméletemet alkalmazni és ezen például az imádságot választottam, mint olyat, ami fontos részletként illik bele tárgyalá-sunk fő gerince mellé. Ezzel azt akarom szemléltetni, hogy elméletünk kellő átmélyítésével erőtetés nélkül feleletet tud adni a legkülönbözőbb kérdésekre. (Hangsúlyozom azonban itt is, hogy elméletünk nem annyira formális, tehát nemcsak logi-kus alkalmazásról van szó.)

Azt hiszem, hogy az imádságról már igen sokat írtak és hallottam, hogy suggestioval és autosuggestioval is hasonlí-tották össze. Az imádságban tiszteletet adunk, hódolatot feje-zünk ki és kérünk valamit. Egyszerűbb embereknél talán a kérő jelleg uralkodik. A mi fogalmazásunkban a nagy isteni lélekhez emelkedünk. Ez azt jelenti, hogy törekszünk lelkünk-ben annak rejtettebb, istenibb vonásait tudatosítani, a tudat

küszöbe fölé emelni, gyakorlati életünkben azokat cselekvő vonásainkká tenni. A tisztelet által mintegy megállapítjuk a mi viszonyunkat a magasabb lélekhez és a hódolat által tudatosan kifejezzük, hogy azt milyen nagyra értékeljük, stb.

Ez a lelki hangulat valóban értékelést és ennek kifejezését jelenti. Nemcsak isteni jellegű dolgoknál van ez így, hanem mindenféle értékelésnél. Diákgyerekek tisztelettel veszik körül azt a társukat, aki sokkal erősebb, mint ők. Vadászok bámulattal adóznak egy nagy vadászcselekménynek. Már *Laotse* említi, hogy a tanítványnak tisztelnie kell a tanítómasterét. Itt az értékelés szellemi területen van és ez nyilvánvaló. Természetes, hogy az emberi lelket a tisztelet érzése szállja meg, amikor az isteni megnyilvánulások felett elmélkedik. Ezen lelki állapot elérésére kell a megfelelő hely, a megfelelő hangulat, a megfelelő előkészület. Tehát nem ok nélkül ezen feltételek anyagi megszerzése az egyház feladata. Amidőn arról írtunk, hogy miképpen hat egy lélek egy másik lélekre, ott láttuk, hogy ez a közvetlen szemlélésben van. A szemlélés anyagi természetű, tehát az kétségtelen. Ha látjuk, hogy mások áhítatos hangulatban vannak, akkor érezzük, hogy abban van valami jelentős, hogy az nemcsak külsőség. Ezt a célt szolgálja a pap, aki nagyobb lelki felkészültséggel szóban is ki tudja fejezni azt, amit mi nem tudunk. A hangulat megteremtésének igen jó eszköze a zene és így tovább. — Az egyszerű ember sok olyant kér imádságában, ami talán túlságosan emberformát ad a felső lénynek és az ő gondoskodásának. És még ez sem egészen naiv. Ugyanis lelkünk emelkedettebb hangulatok átélésével gazdagodik, tehát bővül és ezáltal lelkiségünk változik. Ebből következik, hogy változott, gazdagodott lelkünk másképpen hat a fizikai világban is, tehát esetleg megváltozik egész gyakorlati tevékenységünk. Újszerű szemlélődés alakul itt ki bennünk, másféle látása a dolgoknak, másféle értékelés és ennek megfelelően más szembenállás a világgal; lelkünkben új hurok szólalnak meg, új erők kelnek életre, jutnak hatáshoz. Tehát egyáltalán nem kell lemosolyognunk az egyszerű embert, ha erre azt mondja, hogy az Isten megsegítette, hogy Isten meghallgatta az imáimat.

Ilyen szemmel nézve sok dolgot, sok félreértést meg lehet érteni, vagy helyes irányba lehet terelni. Azonban az imádko-

zásnak lényegében semmi köze a suggestiohoz vagy autosuggestiohoz. Lehet, hogy bizonyos szemléletekben hasonlóságot lehet felfedezni, azonban lényegében másról van szó. A suggestio talán egy ember akarátának átvitele egy másik emberre, talán egy gondolat vagy eszme hatása alá helyezni egy vagy több embert. Az imádság ennél több és lényegében más. Az imádkozás valójában lelkünk nemesebb részének, nemesebb kifejlésének akarása. Ez annak a homályos tudatnak előtérbe hozása, hogy van valami közös a mi lelkünk és az isteni nagy lélek között. Nemcsak keresztény hitre gondolok, gondolhatunk a brahmanizmusra is. A Brahman, amikor a szent vizet ujjai között átcsörgedeztetni, a megfoghatatlan ő Brahmat idézi maga elé és azt, hogy ő benne is van abból valami. Tehát legmélyebb eredetére gondol és ez őt érzelmeiben felemeli. Tehát egy hasonlattal élve, olyan folyamat ez, mintha egy fa új és új ágakat és új és új gyökereket és új virágokat kapna. A lelkünk nemesebb gyökerei fejlődnek itt, azok jönnek közelebb a gyakorlati éünkhöz is. Ennek a hangsúlyozása azért fontos, mert ebből következik, hogy az imádkozás lélektana és módja egészen más, mint a suggestioé és így esetleges zavarokat kerülhetünk el. Az imádság tehát közvetlen kapcsolat az egyén és a legfőbb lélek vagy szellem között, tehát teljesen egyéni folyamat. Ez meg is van valósítva sok hitágazatban, szigorú előírásokban. Az imádságnak egyházi megszervezése a fentiek után igen sok gyakorlati előnnyel jár. A közös, felemelő hangulat megteremtésével és a gondoskodással arról, hogy egy emelkedett lélek a szónak mesteribb kezelésével hasson a lelkekre. Azonban itt tudnunk kell, hogy nem színészkedésről van szó, nem eljátszásról, hanem egy lélek belső áhítatának a közvetlen megmutatásáról, mert csakis ez hat.

A hit, a hívés egyéni hangulat és érzés; akik egy elven állanak, tehát szóban egyféle módon adnak kifejezést hitükről és érzelmeikről, azok egy vallásúak. Akik egy valláson vannak, közösen segítik egymást ezen érzelmekben önmagukat és gyermekeiket fejleszteni, életüket kiteljesíteni és ennek a közösségnek a formája az egyház.

Dr. Gyulai Zoltán.

A technika rohamos fejlődésének hatása a vallásos érzésre.

Még nem is oly sok idővel ezelőtt a Föld az Ember számára véghetetlen, kifürkészhetetlen világot jelentett. Az ismert szárazföldeket határtalan, a végtelenbe vesző tengerek vették körül, amelyek középkori elképzelések szerint a kristályéggel voltak határosak, és Kolumbusz Kristóf hajósai még a véghetetlen, bizonytalanba vesző vizekre indultak el, még nem tudták, elérik-e valaha is a tenger végét, meglátják-e valaha is a szárazföldet és még az utolsó percekig is attól féltek, hogy hajójuk a semmibe vész és a végtelen tengerekről hazatérni többé nem tudnak. Akkoriban a Föld nagyobb része még áthatolhatatlan rengeteg volt.

Ma a Föld legnagyobb távolságai is csak párnapos repülőutat jelentenek. Távolságok többé nincsenek, a Föld kis égitestté zsugorodott össze a mind tökéletesebbé váló közlekedési eszközök számára.

Más volt az ember gondolkozása akkor, amikor még egy olyan Földön élt, amely telve volt ismeretlen, titokzatos területekkel, határtalan tengerekkel; és egészen más ma, amikor látszólag megszűnt minden titokzatosság körülöttünk és nyomasztó hétköznapi légkörében élünk. Akkoriban az ember teljes képzelőerejével a mystikum, a csodálatos felé fordult; ma az emberek nagyrésze kiábrándultan tekint körül a kicsivé vált Földön, amelyet nem borítanak többé titokzatos rengetegek és amelyet nem ölelnek körül véghetetlen tengerek. A valóságnak az a része, amely szemünk elé tárul, szomorú: A Világegyetem egy kis égitestén élő teremtmények egymás ellen vívott kérelhetetlen harcát látjuk. A mai Ember egész gondolatvilágával a kézzelfogható felé fordul, annál is inkább, mert a rohamos technikai fejlődés eredményei is ebbe az irányba terelik egész figyelmét, és az emberiségnek csak kis csoportja